

За значението на понятието *МИНИМАЛИЗЪМ*

Звезделина Братанова

About the Meaning of the Term Minimalism: The article presents some of the meanings of the term *minimalism*. *Minimalism* is a style in contemporary arts that is usually characterised by absolute simplicity and reduction of forms. In poetry this style includes the reader or the listener in the process of the art work.

Key words: *Minimalism, poetry, absolute simplicity, reduction*

ВЪВЕДЕНИЕ

Минимализмът е един от водещите стилове в изкуствата през последните 50 години. С неговата поява на артистичната сцена се свързват имената на Сол Люит, Доналд Джъд, Франк Стела, Робърт Морис и Карл Андре. Тези художници поставят основите на стила в средата на ХХ век в Ню Йорк. Загадката на това ново изкуство се крие в мисълта на Франк Стела: „Това, което виждаш, е това, което виждаш”. Подтекстът на изразената мисъл е „И това, което можеш да видиш!”. Така Минимализмът започва своето развитие с парадокс – минимум средства, които пораждат максимално смислово внушение. Родено като реакция срещу Абстрактния експресионизъм, движението има свои прояви и в литературата. Докладът¹ представя и разглежда основни определения за този стил, преди всичко в поезията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Терминът *минимализъм*² е използван след 1960, за да представи строгата икономия на изразни средства, базирана върху използваните от художниците основни геометрични форми и преработени промишлени материали [Minimalism1].

Как този стил присъства в пространството на поетичните форми? Кои са неговите определящи литературни белези?

В своето изследване *The Persistence of Minimalism*, след като разглежда редица особености на стила – динамично естетическо движение, екзистенциална модалност, напрежение между статика и динамика, път на строги икономии за постигане на яснота и повторение – М. Бота резюмира, че Минимализмът префокусира рецепцията – в предходните епохи тя е смятана за предимно епистемологична дейност, а новият стил акцентира върху тъждеството между възприятието на произведението на изкуството и самото произведение [Бота 2011].

И. И. Плеханова представя Минимализма в „Авангард поэтический”. В наблюденията се посочва, че Минимализмът е „един от принципите на авангардното творчество от втората половина на ХХ век, реализирал се в музиката, изобразителното изкуство, театъра, поезията” [Плеханова 2010: 3]. След това, без да дава точно определение на разглеждания стил, тя обръща внимание на следните особености на Минимализма: 1. имитация на спонтанно изказване, т.е. поезията направо се обръща към речта, минимизирайки литературната, „високата” традиция; 2. опростяване и отчуждаване на авторската позиция – обръщане към примитива, към наивната конкретност на детския поглед, който не е натоварен с литературна рефлексия; 3. имперсоналност – лириктът отказва да се смята за главното действащо лице на своите произведения; 4. авторитет на езика; 5. творчеството е превърнато в албумна серийност, прилагане на принципа на вариацията; 6. актуализация на синкретичността на време и пространство, т.е. съединяване на вербален и визуален ефект [Плеханова 2010: 5]. Съвкупността на тези черти достатъчно ясно отграничава Минимализма от други стилове, появили се в Късния модерен, и доказва тезата, че Минимализмът не изработва стратегия на малките форми или на кратките изказвания, а изменя самата стратегия на творчеството. Той радикално отрича класическата опозиция „живот – изкуство”, „естественост – изкуственост” [Плеханова

2010: 3].

Изследването на Галина Черникова „Поетика на руския свободен стих през втората половина на ХХ век“ обвързва понятията лаконизъм, минимализъм, миниатюризация, конкретизъм. В нейния текст минималистичният подход се разглежда като един от вариантите на свободния стих [Черникова 2005].

Минимализма като част от авангардната естетическа практика разглежда Ирина Иванюшина в „Руският футуризм: идеология, поетика, прагматика“: „Общата посока на авангардните търсения Р. Якобсон определя по следния начин: „ние искаме да намерим езиковия квант, т.е. да отделим минималния звуков елемент, надарен със значение.“ В търсенето на смислоизграждащ минимум, на елементарни семантични частици, футуристите раздробяват езика на първични елементи, стягат го, кондензират го. Авангардният редуционизъм израства на почвата на представата за света като детски конструктор, в който сложните форми могат да бъдат сведени до комбинация от най-прости. Оттук е повишеният интерес към първоелементите, от които в поезията се строи цялото – „Думата като такава“, „Буквата като такава“, „звездната азбука“, «алфавитация»; в живописа – супрематизма на К. Малевич, опериращ с първичните елементи (квадрат, кръст и др.); в театъра – кабаретното изкуство. Редуцираната, минималистка форма на авангардното произведение е наситена със смисли: разбягващите се равнини и най-простите геометрични фигури, буквите, разхвърляни по хартиения лист, могат да означават „вселенския взрив“, „раждането на материята“ от пустотата на небитието, смъртта/раждането на словото и още много [Иванюшина 2003].

Проучването на Фил Грейни, свързано с литературния минимализъм в американския разказ, се спира върху ефекта „Less is more“³ (Малкото е повече), като един от определящите за поетиката на литературния минимализъм. „Твърдението „повече“ означава богатството на ефекта, тълкува поливалентността, интерактивната жизненост, която съществува независимо от това „по-малко“. [Грейни 2012]. Този поетически похват стои в непосредствена близост с една от особеностите на поетическия Минимализъм: постигане на естетически ефект чрез езиков минимум. Авторът разглежда обстойно и културните употреби на термина Минимализъм от началото на ХХ век, както и техните интерпретации в изкуствата особено след средата на миналия век.

„Мина от значения: изследване на Минимализма в американската литература“ е текстът на Дж. Бейли, в който се откроява следното определение на стила: „С други думи, когато зрителите на минималистично произведение или слушателите на минималистична композиция са поканени да вземат участие в подхода „това, което виждат (или слушат), е това, което получават“, четящият минималистичния текст трябва да приеме, че „съществува повече, отколкото околото вижда“ – това е подходът, за намиране на закодиран смисъл в текста.“ [Бейли 2010]

Петер Боксор изтъква една от основните черти на литературния Минимализъм в изследването си „Парадигмите на авторството в канона на Карвър“: „Дискусии относно влиянието на новия канон върху оценката на работата на писателя и неговите литературни постижения, както и за теоретичните следствия от необикновеното му сътрудничество с редактора, вероятно ще бъдат доминиращи в проучванията за Карвър в предстоящия период. Докато тази книга има за цел да допринесе за тези дискусии, основната грижа на аргументацията остава усилено да се набележат някои от характеристиките на *намаление* (к.м. – Зв. Б.) като основен инструмент за представителство в литературния минимализъм“ [Боксор 2010].

В статията „Няколко думи за Минимализма“ Джон Барт очертава проявите на стила в изкуствата и дефинира: „По-малкото е повече.“ е казал Валтер Гропиус, или Алберто Джакомети, или Ласло Мохоли Наги, или Анри Годие-Бжеска, или Константин Бранкузи, или Льо Корбюзие и Лудвиг Мис ван дер Роє; забележката (за първи път в действителност от Робърт Браунинг) се дължи солидарно на всички,

повече или по-малко знаменити, повече или по-малко минималисти. Подобно на мотото на Баухаус "Формата следва функцията", самата тя е един незабравим образец за минималистична естетика, чийто основен принцип е, че артистичният ефект може да се засили чрез *радикална икономия на средствата на изкуството* (к.м. – Зв. Б.), дори когато такава пестеливост обединява други стойности като пълнота, богатство или прецизност на изявата." [Барт 1986]

В своята статия „Малкото е повече – минимализмът и неговите форми“ Владислав Христов разглежда спецификата на това изкуство, като използва материали от *Wikipedia, New World Encyclopedia, Encyclopedia Britannica, New Oxford American Dictionary, Stanford Encyclopedia of Philosophy*. В неговия текст минималистичният стил в литературата е представен по следния начин: "Литературният минимализъм от своя страна се характеризира с пестеливост на думи и насочване вниманието върху детайла. Минималистичните автори се въздържат от наречия и предпочитат да дадат воля на контекста да диктува значението. От читателите се очаква да вземат активна роля в създаването на историята, по-скоро да избират своя страна, отколкото да се водят от насоките на автора.[...] Терминът „минимализъм“ понякога се свързва и с най-краткия от всички литературни жанрове – хайку, който произхожда от Япония, но навлиза в английската литература чрез поети като Ник Вирджилио, Реймънд Роузлийп и Джордж Суед." [Христов 2011].

Написаното от Вл. Христов характеризира относително пълно литературния минимализъм. Впечатление прави съотнасянето на японските тристишия от 17 срички към минималистичните текстове. Хайку има неколковековна традиция, която е плод на японската национална култура в полето на поезията и на религията. Това показва, че хайку е жанр, чието възникване не може да се свърже с генезиса на Минимализма. Минимализмът в поезията има свой праобраз в естетическите търсения на европейската поезия от 20-те години на ХХ век и съвсем отчетливо присъствие в поезията на САЩ след 1960 на миналия век. Това съвременно движение се оттласква от високата „литературност“ и от литературните традиции, а краткостта не е задължителен елемент от неговата поетика.

Дотук бяха приведени определения и мнения за Минимализма, принадлежащи на някои от многото изследователи на този стил. Представяме и гледната точка на един от значимите български поети от втората половина на ХХ век – Александър Геров. През 1973 г. излиза неговата стихосбирка „Прашинки“. В анонс към „Пробен цикъл“ и „Прашинки“, наречен „Към нови аспекти на думите и мислите“, поетът пише: "Думите са най-великата и страшна сила както в миналия, така и в съвременния човешки свят. Те са силни в книгите, в устата на обикновения човек, в словото на политика, в перото на писателя и поета. В последно време мен ме занимава въпросът за силата и поезията на отделната дума, на една, две или три думи, на едно, две или три изречения. Ще дам пример. Ето стихотворението ми:

Дипломатически коктейл
Грозно.
Мъртво.
Страшно.

Ето още два варианта на това стихотворение:

Дипломатически коктейл
Гнусно, гадно, противно.

Дипломатически коктейл
Светло.
Бодро.

Славно.

Ако под първия вариант сложим датата 22 юни 1941 г. – деня, в който националсоциалистическа Германия нападна Съветския съюз;

ако под втория вариант сложим датата 18 юли 1944 г. – деня, в който бе разстрелян в Гарнизонния затвор в София фелдфебел-школникът Петър Ангелов;

ако под третия вариант сложим датата 1.1.2001 г. Космическа телевизия, ще видим, че се получават различни асоциации, различни преживявания, различни чувства.

В това е силата и значението на думите.

Тук предлагам на читателите няколко такива стихотворения, плюс още няколко, които не са съвсем такива.” [Геров 1973: 59 – 60].

Присъствието на различни стилови регистри, асоциативността, синтезът, фрагментарността, поканата към читателя за съ-участие в творческия акт в трите варианта на цитираното стихотворение могат да се възприемат като знак на автора за нова минималистична поетика.

За обогатяване на представата за същността на поетическия *минимализъм* могат да допринесат и стиховете на двама поети от Русия и САЩ. Едно от стихотворенията на Ри Никонова (Анна Александровна Таршис) е изградено на принципа *повторение – редукция – полисемия*:

Снова дама

Снова осень

Снова восемь

Снова семь

Снова осень

Снова сень

Снова восемь

Снова семь [Никонова]

Американският поет Арам Сароян създава следния минималистичен текст, състоящ се от една дума, през есента на 1965 г. в Ню Йорк:

light

(цит. по [Дали])

В есето „Вие наричате това поезия?!“ Ян Дали описва *как седем букви успяха да изкарат от равновесие цяла нация* и представя историята на този минималистичен текст [Дали].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Посочените определения на Минимализма открояват някои от аспектите на това движение, което се характеризира с настоятелно присъствие в съвременната култура. Общото място между тях е свързването на *Минимализма* с тенденцията към редуktivизъм в съвременното изкуство и приобщаването на рецепиента към творческия акт.

БЕЛЕЖКИ

1. Настоящият доклад е част от по-голямо изследване, в което ще бъдат представени особеностите на Минимализма в българската поезия.

2. Определението за *минимализъм* е по-разпространено за сферата на визуалните изкуства и музиката. Руските и англоезичните речници открояват повтарящите се белези на стила в посочените изкуства: *основни геометрични форми, преработени промишлени материали, липса на детайли, точни контури, основни цветове, обективност, а в музиката: стил, белязан от екстремно опростяване на ритми, модели, и хармонии, както и присъствие на мелодични*

повторения. (American Heritage Dictionary of the English Language, Collins English Dictionary, Vocabulary.com, Macmillan Dictionary, Merriam-Webster's Online Dictionary, 11th Edition, Wordnik, Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Wiktionary, Compact Oxford English Dictionary, Webster's New World College Dictionary, 4th Ed., Infoplease Dictionary, Dictionary.com, Hutchinson's Dictionary of Difficult Words, Free Dictionary, Hutchinson Dictionaries, Mnemonic Dictionary, LookWAYup Translating, Dictionary/Thesaurus, Dictionary/thesaurus, ArtLex Lexicon of Visual Art Terminology, Encyclopedia, Urban Dictionary. (Вж. по-подробно сайта <http://www.onelook.com/?w=minimalism&ls=a>. Прегледът на речниковите определения започва със следния анонс: „Открихме 27 речника, включващи определение за минимализъм. Двадесет и две съвпадения.”)

3. Тази мисъл принадлежи на Лудвиг Мис ван дер Рое, един от основателите на Баухаус.

ИЗТОЧНИЦИ

[1] Геров 1973: Ал. Геров. Прашинки.

[2] Никонова: Ры Никонова. Текстът се намира на следния електронен адрес: <http://magazines.russ.ru/ra/2004/4/ni7.html> (достъп на 07. 06. 2013 г.)

[3] Дали: Ian Daly. You Call That Poetry?! (How seven letters managed to freak out an entire nation.) Текстът се намира на следния електронен адрес: <http://www.poetryfoundation.org/article/179985> (достъп на 11. 01. 2012 г.)

ЛИТЕРАТУРА

[1] Иванюшина 2003: И. Ю. Иванюшина. Русский футуризм: идеология, поезика, прагматика. Саратов, 2003

[2] Плеханова 2010: И. И. Плеханова. Авангард поэтический (Конец XX – начало XXI веков). Иркутск, Издательство Иркутского государственного университета, 2010.

[3] Христов 2011: Владислав Христов. Малкото е повече – минимализмът и неговите форми. – Текстът се намира на електронен адрес: <http://www.litclub.bg/library/nbpr/vladislavhristov/minimalism.html> (достъп на 21.10.2011 г.).

[4] Черникова 2005: Г. Ф. Черникова. Поэтика русского верлибра второй половины XX века. Диссертация. Астрахань, 2005.

[5] Бейли 2010: Mining For Meaning: A Study of Minimalism in American Literature by Jeremy Robert Bailey, B.A., M.A. A Dissertation. Texas Tech University in Partial Fulfillment, 2010.

[6] Барт 1986: John Barth. A few words about Minimalism. Текстът се намира на следния адрес: <http://www.nytimes.com/books/98/06/21/specials/barth-minimalism.html> (достъп на 27.09 2013 г.).

[7] Боксор 2010: Paradigms of Authority in the Carver Canon by Peter Bocsor. A dissertation. University of Szeged, 2010.

[8] Бота 2011: Marc Johann Botha. The Persistence of Minimalism. Durham theses, Durham University. Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/4455/>.

[9] Грейни 2012: Phil Greaney. An Introduction to literary minimalism in the American short story. Текстът се намира на електронен адрес <http://philgreaney.wordpress.com/2012/02/07/an-introduction-to-literary-minimalism-in-the-american-short-story/>.

[10] Minimalism1: Minimalism. Текстът се намира на електронен адрес: http://www.moma.org/collection/theme.php?theme_id=10459 (достъп на 01.07.2013 г.).

За контакти:

Звезделина Братанова, Русе, e-mail: zvbratanova@abv.bg

Докладът е рецензиран.